

Милош М. Кеџман¹

ЗБИРНЕ ИМЕНИЦЕ У СИСТЕМУ СРПСКОГ ЈЕЗИКА

Цвијовић, Драгана (2023) *Збирне именице у савременом српском језику (лексичко-граматичка и лексичко-семантичка анализа)*, Београд, Институт за српски језик САНУ.

Драгана Цвијовић, научни сарадник кровне институције у проучавању и његовању српског језика – Института за српски језик САНУ, ауторка је тридесет пете књиге у оквиру едиције *Монографије* која носи наслов *Збирне именице у савременом српском језику (лексичко-граматичка и лексичко-семантичка анализа)*. Како се из самог наслова ишчитава, предмет којим се ауторка бави у свом истраживању су збирне именице, односно ‘лексичке јединице које означавају збир, скуп, мноштво, колектив живих или неживих референата који се поимају као нераздељива целина’ (р.12). Монографију чини осам поглавља: 1. *Увод* (рр.11–16), 2. *Преглед литературе* (рр.17–48), 3. *Анализа збирних именица са суфиксом за збирност у савременом српском језику* (рр.49–164), 4. *Збирне именице са функцијом суплетивне множине према истокоренским облицима јединице* (рр.165–168), 5. *Анализа збирних именица без суфикса који указује на збирност* (рр.169–218), 6. *Конгруенција са збирном именицом (нормативни аспект)* (рр.219–230), 7. *Збирне именице у лексикографској пракси* (рр.231–256) и 8. *Закључак* (рр.257–278).

У уводном дијелу монографије ауторка износи опште напомене о раду, представља предмет истраживања и задатке које је оно обухватило, те корпус истраживања и методолошке поставке рада. Друго поглавље доноси преглед литературе и у њему ауторка у оквиру теоријског дијела истраживања говори о основним обиљежјима категорије збирности, о збирности као лексичко-семантичкој категорији, затим о збирности као категорији бројивости, те о квантификацији и квантификаторима. Надаље, у оквиру овог поглавља даје се преглед збирних именица у српској лингвистичкој традицији од XIX до XXI вијека, гдје се у неколико потпоглавља говори о терминолошкој синтагми *збирне именице*, представљају се збирне именице на примјерима познатих граматика од времена Вука Стефановића Карацића и његове *Писменице* из

¹ miloskecman@ymail.com

1814. године до данашњих дана, затим у појединачним студијама, а на крају се дају закључна разматрања на основу представљене литературе. У наставку поглавља даје се преглед лингвистичке литературе о збирним именицама у другим словенским језицима, а потом и у несловенским језицима (на примјеру балканских језика). Поглавље се затвара прегледом компаративних истраживања збирних именица у словенским и несловенским језицима, те закључним разматрањима о збирним именицама у другим словенским и несловенским језицима у односу на српски језик.

Анализом збирних именица са суфиксима за збирност *-ад* и проширеном варијантом са *-чад* (нпр., *анђелчад*, *близанчад*, *јагњад*, *ћебад*, *ужад*), *-еж* (нпр., *младеж*, *мравеж*, *мрвеж*, *пилеж*), *-ија* и проширеним варијантама на *-адија*, *-арија*, *-ерија*, *-урија* (нпр., *дјечурлија*, *клинчадија*, *момчадија*), *-ина* и проширеним варијантама на *-евина* и *-ишина* (нпр., *госпоишина*, *омладина*, *туњевина*), затим суфиксима *-је*: (нпр., *борје*, *врбље*, *грање*, *жбуње*, *камење*), *-ство/-штво* (нпр., *грађанство*, *радништво*, *сељаштво*, *студентство*, *српство*), те мање заступљеним суфиксима, односно слабо продуктивним суфиксима којима се деривирају збирне именице у савременом српском језику или су одлика народних говора: *-ат*, *-ација*, *-иња*, *-иште*, *-ја*, *-лук*, *-ост* и сл. (нпр., *епископат*, *сиротиња*, *дрвиште*, *браћа*, *комшилук*, *старост*), ауторка се бави у трећем поглављу. Представљајући их азбучним редом, Д. Цвијовић у свом истраживању полази од поменутих суфикса који учествују у деривацији збирних именица и издваја њихове варијанте (фонетске и морфолошке), описује оне најфреквентније, затим разматра конкуренцију суфикса, њихову учесталост и употребу у језику. Поред тога, ауторка се у свом истраживању бави додатним значењима која уноси одређени суфикс и тиме да ли се на одређену основу мотивне ријечи додаје још неки суфикс, а добија исто збирно значење. Потом описује морфолошко понашање збирних именица са наведеним суфиксима (бројивост или небројивост, род именица, опозицију збирност–множина и др.) и са семантичког аспекта разматра њихову полисемију.

У четвртном поглављу ауторка се бави збирним именицама са функцијом суплетивне множине према истокоријенским облицима једине, наводећи именице *властела*, *господа* и *дјеца*. Према ријечима ауторке, 'у граматичкој литератури се истиче да су то именице женског рода у једини и да се уместо регуларних множинских облика употребљава збирна именица изведена од основе тих именица јер им се регуларна множина изобличила' (р.165).

Полазећи од теоријских разматрања о лексичкој збирности, Д. Цвијовић се у петом поглављу монографије бави анализом збирних именица без суфикса

који указује на збирност. У наставку поглавља, ауторка на основу лексичко-семантичких и граматичких карактеристика именице без суфикса који указује на збирност дијели у неколико група: 1) лексеме из семантичког поља ‘бића/лица’; 2) лексеме из семантичког поља ‘бића/нелица – животиње’; 3) лексеме из семантичког поља ‘биљке, дрвеће, њихови дијелови и остаци – фитоними’; 4) лексеме из семантичког поља ‘предмети, ствари’; 5) лексеме из семантичког поља ‘ситни дијелови, остаци, талог, мноштво таквих дијелова’ и 6) лексеме из семантичког поља ‘гомила, камара чега’. Наведене групе именица даље се групишу у подгрупе према значењу или према томе да ли поред једнине имају и множину или само форму једнине, при чему се истиче да је неопходно ‘раздвојити лексеме које збирност исказују у примарном значењу од оних које у секундарном значењу путем метонимијских и метафоричких преноса или синегдохом остварују збирно значење’ (172). У овом поглављу пажња је посвећена и збирно-градивним именицама које се називају и прелазним случајевима, јер је семантичка граница између њих врло танка. Такве именице су, нпр., *зелен, зеље* и сл. Пажња је посвећена и именицама које поједини лингвисти сврставају у лексичке збирне именице, а које то не могу бити. Такве именице су нпр. *азбука, атлетика, морфологија, фонетика* и др.

Шесто поглавље носи наслов *Конгруенција са збирном именицом (нормативни аспект)*. Ауторка у тексту истиче да је ‘поред морфолошких, творбених и семантичких карактеристика којима се одликују збирне именице, веома значајно испитати и синтагматско окружење, односно конгруенцијске облике речи који се комбинују са збирним именицама. Нарочито је значајно размотрити слагање збирних именица (као субјеката) и њихових глагола (као предиката)’ (220), па се у наставку поглавља бави слагањем збирних именица са предикатом, те њиховим слагањем са збирним бројевима и бројним именицама на *-ица*.

Запажања у вези са лексикографским поступцима приликом обраде именица које изражавају збирност (у нашим најпознатијим рјечницима савременог српског језика описног типа РСАНУ, РМС и РСЈ) износе се у посљедњем, седмом поглављу. На основу анализе, Д. Цвијовић закључује да се лексикографска обрада збирних именица углавном спроводи досљедно и систематично, по устањеним лексикографским принципима (уз поједина одступања), истичући да преовлађује типска дефиниција: **збирна именица + ознака рода = зб. им. од X**, нпр. *голупчад* ж ‘зб. им. од *голупче*’, *жбуње* с ‘зб. им. од *жбун*’ и сл. Будући да збирне именице из анализираног корпуса улазе у састав различитих вишелексемних спојева: терминолошких синтагми, фразеологизама и израза, ауторка у овом поглављу посвећује пажњу и фразеолошким јединицама са

збирном именицом као компонентом. Овакви фразеологизми класификовани су према традиционалној структуралној класификацији која подразумева: приједлошко-падежне конструкције, именичке конструкције, глаголско-именичке конструкције, поредбене и реченичне конструкције, при чему се може укључити и морфолошка категорија као релевантан фактор, а потом су неки од њих анализирани и са лингвокултуролошког аспекта. На основу фразеолошких јединица које у свом саставу садрже збирну именицу, ауторка их дијели у три веће групе, са даљим подјелама унутар њих. Издвајају се сљедеће групе: 1) фразеологизми који се односе на човјека (нпр. *трчати бос по трњу, испод жита, златна младеж* и сл.), 2) фразеологизми којима се истичу негативна својства предмета који су неповољни по човјека (нпр. *гутати камење*) и 3) фразеологизми којима се истичу квалификације биљака (нпр. *кад на врби роди грозђе*).

Након овог поглавља слиједи *Закључак* у којем се у три цјелине говори о резултатима истраживања када је у питању статус збирних именица у систему српског језика, затим о творбеним и морфолошким карактеристикама и, на концу, о семантичким и лексичким карактеристикама збирних именица. Слиједе извори и њихове скраћенице, списак литературе, прилог (спроведена анкета као релевантан метод за потврђивање извјесних претпоставки у вези са збирним именицама), резимеи на руском и енглеском језику, регистри збирних именица и појмова, именски регистар, те биографија ауторке која затвара монографију.

Да закључимо. Истраживањима Драгане Цвијовић добили смо јаснију слику о збирним именицама у систему српског језика, њиховој граматичкој и творбеној структури, о семантици самих лексема, и она представљају велики допринос српској лексикографији у смислу потврђивања и издвајања доминантних модела приликом лексикографске обраде збирних именица. Анализом и описом збирних именица у српском језику са различитих аспеката: граматичког, творбеног, семантичког и лексикографског, служећи се досадашњим резултатима и истраживањима, ауторка је допринијела сагледавању ове именичке врсте ријечи и категорије збирности не само у српском језику већ и на ширем нивоу – на нивоу других словенских и несловенских језика. Због богатих резултата истраживања, утемељених на релевантној литератури, можемо очекивати да ће ова монографија бити незаобилазан извор за даља проучавања и истраживања збирних именица.